

Gaañ™ila Islaamaa-Lakk.11.1

Description

Haqa Niitin Abbaa warraa irraa Qabdu-Kutaa 1ffaa

Akkuma abbaan warraa niiti isaa irraa haqa qabuu haati warraas isa irraa haqa baayñ™ee qabdi. Kutaa darbe keessatti haqa abbaan warraa niiti isaa irraa qabu ilaalle turra. Amma immoo haqa niitin abbaa warraa ishii irraa qabdu ni ilaalla.

Haqa niitin abbaa warraa irraa qabdu bakka gurguddoo lamatti qoodun ni dandañ™ama. 1ffaa-Haqa qabeenyaa (huququ maaliyyah). Kan akka mahrii, qallaba, uffata, mana jireenyaa fi kkf. 2ffaa-Haqa qabeenyan ala tañ™e. Kanneen akka ishiif mararfachuu.

Mee amma haqoota lamaan kanniin wal duraa duuban haala armaan gaditiin haa ilaallu:

1-Mahriiñ™“ yeroo darbe waañ™ee mahrii ilaalle turre. Mahrii jechuun kennaa dhiirri tokko dubartii fuudhu barbaaduf kennuudha. Mahrii ishiif kennuun haqa ishiiti. Gonkumaa haqa kana jalaa saamu hin dandañ™u. Rabbiin oltañ™aan ni jedha:

﴿وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَتِهِنَّ نِحْلَةً﴾

ñ™Dubartootaaf mahrii isaanii kenniinsa jaalalaa tañ™e kennaaf.ñ™• Suuratu An-Nisaa 4:4 Kana jechuun dubartoota fuudhu barbaaddaniif kennaa lubbuun teessan jaallattee fi itti gammadde kennaaf.

2-Nafaqaa (baasii)- niiti fi ijoollee isaa irratti baasi isaan barbaachisu baasun abbaa warraa irratti dirqama. Baasiin kuni qallaba, uffata, mana jireenyaa fi kkf of keessatti hammata. Dhiirsi niiti irratti baasii baasun dirqama akka tañ™e Qurñ™aana, Sunnah, waligaltee Muslimootaa fi aqliin kan mirkanaañ™edha.

Rabbiin subhaanahu wa tañ™aalaa Qurñ™aana keessatti ni jedha:

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ ۖ وَمَن قَدَّرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ ۖ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ
 اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَاءً آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

ñ™Abbaan dandeetti qabu, dandeetti isaa irraa haa qallabu. Namni sooranni isaa isa irratti dhiphifame, waan Rabbiin isaaf kenne irraa haa qallabu. Rabbiin lubbuu tamiyyuu waan ishiif

kenneen ala hin dirqisiisu. Rabbiin dhiphinna booda balâ€™inna ni godhaaf.• Suuratu Ax-Xalaaq 65:7

•Abbaan dandeetti qabu, dandeetti isaa irraa haa qallabu. Kana jechuun namni qabeenya balâ€™maa qabu qabeenya isaa irraa niiti fi ijoolle irratti wanta isaan gahu haa baasu. •Namni sooranni isaa isa irratti dhiphifame, waan Rabbiin isaaf kenne irraa haa qallabu. Namni hiyyeessi rizqiin isaa itti dhiphatte, wanta Rabbiin isaaf kenne irraa maatii isaa irratti haa baasu.

Ammas Aayah biraa keessatti ni jedha:

﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ
الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾

•Nama yeroo hoosisaa guutuu fedheef haadholiin ilmaan isaanii waggaa lama guutuu hoosisu. Soorataa fi uffata isaanii haala fudhatamaa fi beekkamaa taâ€™een kennuun nama ilmi isaaf dhalate irra jira. Suuratu Al-Baqarah 2:233

Kana jechuun abbaa manaa fi haati manaa waliin mariâ€™achuun daaâ€™ima ofii waggaa lama guutuu hoosisu yoo barbaadan, haati waggaa lama guutuu hoosisu dandeessi. Namni ilmi isaaf dhalate (abbaan) soorataa fi uffata haadha ilma isaatiif kennuun dirqama. Jecha biraatiin niiti isaatiif qallabaa fi uffata kennu qaba. Hangi qallabaa fi uffataa kunis haala namoota keessatti beekkamaa taâ€™eenii fi dandeetti dhiirsaa irratti hundaaâ€™a. Osoo hin qisaasessinii fi hin doyaâ€™oomin hanga dandeettin isaa hayyamuun ishii qallabuu fi uwwisuu qaba.

Baasin dhiirsa irratti dirqama taâ€™uu mirkaneessu Sunnaah irraa, hadiisa Muâ€™awiyaan gabaasedha.

Muâ€™awiyah Al-Qusheyriyy akkana jedha: Yaa Ergamaa Rabbii! Tokkoon keenya keessaa haqni niitin isarraa qabdu maaliidhaa?• Ergamaan Rabbiis (SAW) ni jedhan, •Yommuu nyaattu nyaachisu, yommuu uffattu ishii uffisuu, fuula ishiitirra hin rukutin, ishii hin fokkisin, manatti malee ishiin hin oodin. • [Sunan Abu Daawud 2142](#) â€™ishii hin fokkisinâ€™ jechuun â€™Rabbiin si haa fokkisuuâ€™ hin jedhiin.

Dhiironni gariin alatti foon cicciranii ni nyaatu. Garuu niiti isaaniitii waa hin kennan. Kuni amala badaadha. Hadiisni armaan olii amala badaa kanarraa nama dhoowwun amala gaaritti nama qajeelcha. •Teeti quuftee ishii beela hin bulchin, teeti uffattee ishii hin daarsin, fuula ishii irra hin rukutin, hin arrabsinâ€™ yaada jedhu qaba.

Mana jireenyaa qopheessunis abbaa warraa irratti dirqama akka taâ€™e Qurâ€™aana keessatti Rabbiin oltaâ€™aan ni dubbata:

﴿أَسْكِنُوهُمْ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُمْ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِمْ﴾

â€œDandeetti keessan irraa bakka qubattan isaan qubsiisaa. Isaan irratti dhiphisuuf jecha isaan hin rakkisinaa.â€• Suuratu Ax-Xalaaq 65:6

Dandeetti keessan irratti hundaaâ€™me bakka ofii jiraattan niitiwwan keessanis jiraachisaa. Niitiwwan keessan irratti dhiphisuuf jecha dubbii fi hojii badaa isaan hin dararinaa ykn hin rakkisinaa.

3-Haala gaariin niiti isaa waliin jiraachuu

Wanti asitti barbaadame haala gaariin waliin gamtoomu, ishii rakkisuu irraa of qusachuu, dandeetti osoo qabanuu haqa ishii dhoowwachu dhiisuu, fuulaan ishiitti tolu fi itti seeqachuudha. Hundeen kanaa jecha Rabbii oltaâ€™maati:

﴿وَعَاشِرُوهُمْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُمْ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾

â€œHaala gaariin isaan waliin jiraadhaa. Yoo isaan jibbitan, [obsaa]; tarii isin waan tokko ni jibbitu, Rabbiin isa keessa kheeyri baayaâ€™me gochuu dandaâ€™a.â€• suuratu An-Nisaa 4:19

Ergamaan Rabbii (SAW) akkana jedhan:

â€œ• Ø@ÛŽÛŠÛ’Ø±Û•ÛƒÛ•Û Û’ Ø@ÛŽÛŠÛ’Ø±Û•ÛƒÛ•Û Û’ Û„Ø£ÛŽÛ±Û’Û„Û•Û±Û•Û Û’ÛŽØ£ÛŽÛ’Û±ÛŽØ§ Ø@ÛŽÛŠÛ’Ø±Û•ÛƒÛ•Û Û’ Û„Ø£ÛŽÛ±Û’Û„Û•ÛŠ â€•â€•

â€œIrra gaariin keessan haadha warraa isaatiif gaarii kan taâ€™meedha. Ani haadha warraa kootiif hunda keessan irra gaarii kan taâ€™meedha.â€• [Sunan Ibn Maajah 1977](#), [Jaamiâ€™a At-Tirmizii 3895](#)

Dhugaa kana haati manaa Rasuulaa (SAW) Aaâ€™ishaan ragaa baati. Akkana jechuun gaafatamte, â€œErgamaan Rabbii (SAW) mana keessatti maal hojjataa ture?â€• Ishiinis ni jette, â€œMaatii isaa tajaajiluun of koâ€™oomsa. Yommuu salaanni gahu, gara salaataa deema.â€• [Sahiih al-Bukhaari 6039](#)

Haala gaariin waliin jiraachuun jecha walii gala haqni hundi keessa seenudha. Wantoonni armaan olitti dubbannee fi kan armaan gaditti itti dhufnu hundi haala gaariin waliin jiraachu keessa seena. Namni haadha warraa isaa irratti baasi ishii barbaachisu yoo kenneef, dubbii gaarii yoo itti dubbate, fuula gaarii yoo itti agarsiise, ishii miidhu irraa yoo of qabe fi haqoota ishii biroo yoo bakkaan gahe, haala gaariin ishii waliin jiraachaa jiraa jechuudha.

4-Niiti isaatiif mararfachuu, ishii taphachiisuu fi umriin ishii xiqqaa akka taâ€™etti ilaalu

Dhiirsa kanaaf Rasuula (SAW) keessa fakkeeniyatu jira. Nabiyyiin (SAW) Aaâ€™isha waliin figicha irratti wal dorgomaa ture. Akkana jedhaan, â€œKoottu si dorgomaaâ€• Ishiinis isa ni dursiti. Erga

furdattee foon horattee booda ishii waliin ni dorgome. Ergasii ishii ni durse. Itti kolfuun akkana jedheen, “Tuni mooTMatamuu saniini” (Kana jechuun akkuma ati yeroo darbe na mooTMatte anis harTMa si mooTMadhe). (Musnad Ahmad 6/264, Abu Daawud 2578)

Waliif mararfachuu fi waliin taphachuun, jalqaba fuudhaa heerumaa irratti garmalee hooTMadha. Garuu akkuma yeroon darbuun ligidaaTMa (qorraa) adeema. Inuma niiti ofii caalaa nama namoota badheef mararfatu fi waliin taphatutu jira. Niiti isaatti gogogiinsaa fi jabeenya itti agarsiisa. Ishiif mararfachuu fi waliin taphachuun hin jiru. Kuni jecha, “Haala gaariin waliin jiraadhaa” jedhu faallessa. Kanaafu, namni niiti isaatiif mararfachuu qaba. Akkasumas, ishii waliin taphachuun hariiroo wal jaalalaa jabeessun ni dandaTMama.

5-Niiti isaa waliin haasawuu fi wanta ishiin jettu sirnaan dhageefachu“ haala jireenyaa waliin haasawunii fi wal dhageefachuun buTMaa guddaa fida. Namni yoo wal dhageefate, rakkoo walii fura. Boonaa walirraa garagaluun immoo amala badaa fi rakkoo kan hin furreedha. Rabbiin oltaTMaan QurTMMaana keessatti ni jedha:

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

١٨

“[Boonun] maddii [boqoo] kee namoota irraa hin garagalchin; dachii keessa oftuuTMlaa hin deemin. Dhugumatti Rabbiin oftuuTMlaa, of dhaadaa hunda hin jaallatu.” Suuratu Luqmaan 31:18

Kana jechuun yommuu namoonni sitti haasawan, isaan tufachuu fi irratti of-tuuluun isaan irraa hin garagalin. Garuu isaanii laafi, fuula kee diriirsif. [Wanta isaan jedhan dhageefadhu]. Of-tuulaa jechuun nama nafsee ofii dinqisifatuu fi of jajuudha. Of dhaadaan immoo dubbiin namoota irratti kan of dhaadatuudha. “Ani hojii guddaa akkanaa hojjadhe, ani amala gaarii akkanaa qaba, qabeenya hanganaa qaba” jechuun namoota irratti of dhaadachuudha. Rabbiin kana hunda hin jaallatu. (Tafsiir ibn Kasiir, tafsiira suuratu Luqmaan aayah 18ffaa fi kitaabban tafsiira biroo irraa)

Kanaafu, abbaan warraa niiti waliin yommuu haasawu ishii tufachuu osoo hin taTMin ishii dhageefachu qaba.

[Haqa-Abbaan-Warraa-fi-Haati-Warraa-Walirraa-qaban-1Download](#)

Kitaabban Wabii

[Sahih Fiqhu Sunnaah](#) -Jiildi 3,fuula 197-204, Abu Maalik

[Fiqhu Maysiir fii dawTMil Kitaabi wa sunnati](#)“ fuula 304

Date Created

February 12, 2019

Author

admin